

Fenomenologija ali pojavoslovje, organska enotnost in učenje I. del

MATJAŽ POTRČ

POVZETEK

V prvem obširnejšem delu poteka razprava o razmerju fenomenologije oziroma pojavoslovja ter organske enotnosti. Na podlagi pridobljenih spoznanj je nato pregledan pomen učenja tako za določitev pojavoslovja kot tudi za določitev umetne inteligence. Tako je načrtana ena močna pot od pojavoslovja oziroma fenomenologije h kognitivni znanosti oziroma k znanosti o spoznanju.

ABSTRACT

PHENOMENOLOGY, ORGANIC UNITY AND LEARNING

First, the relation between phenomenology and organic unity is discussed. Building on the acquired results, and particularly stressing the importance of environment, there follows an overview of the meaning of learning for determining of phenomenology and of artificial intelligence. By this means, one possible itinerary from phenomenology towards the cognitive science is sketched.

FENOMENOLOGIJA IN ORGANSKA ENOTNOST

V naslednjih vrsticah bo govor o fenomenologiji ter o organski enotnosti.

Najprej bodo predstavljeni pojavi oziroma fenomeni in pojavoslovje oziroma fenomenologija. Ob tem bo stopila na prizorišče organska enotnost. Nato bo tekla beseda o tezi glede omejitve bitnosti, in sicer sprva ob primeru običajnih stvari, potem pa še glede organizmov in pojavov. Na koncu bom razpravljal o nekaterih točkah, ki bodo prišle v ospredje pri obravnavi omenjenih vprašanj.

I. POJAVI OZIROMA FENOMENI IN POJAVOSLOVJE OZIROMA FENOMENOLOGIJA

Pojavi oziroma fenomeni so stvari, ki pač so. Korenita trditev pojavoslovja oziroma fenomenologije je, da so pojavi oziroma fenomeni edine bitnosti, ki obstajajo. Da bi te trditve lahko razumeli, si bomo najprej ogledali močne kandidate za to, da nekaj velja kot pojav.

Vrste in deli pojavov

Pojavi oziroma fenomeni v najširšem smislu so stvari, procesi in še marsikatera druge zadeve, ki pač so. Tako lahko kot različne pojave oziroma fenomene naštejemo kamen, mizo, mačko ter mojo misel, ki zadeva mačko.

Lahko opazimo, da obstaja med tako naštetimi pojavi ožja povezava med nekaterimi pojavi ter med njihovimi deli, ki jih sestavljajo, kot pa je to pri drugih vrstah pojavov ter pri njihovih delih. Tako so bili deli oziroma minerali, ki sestavljajo ta kamen, nekako naključno zbrani ob procesu nastajanja kamna v dokaj zgodnjem Zemljinem obdobju. Karkoli primernega je že obstajalo v okolju, je sodelovalo v procesu nastanka skale. Kamen pa je pozneje nastal kot proizvod različnih naključno obstoječih fizikalnih in kemičnih sil, ki so se nahajale v njegovi bližini. Vkolikor si sedaj ogledamo tole mizo, lahko opazimo, da gre za proizvod, katerega deli so bili dani skupaj, oziroma so sestavljeni z določeno namero. Kljub temu lahko te dele brez težave zamenjamo s katero koli ustrežno vrsto drugih delov. Tako se lahko zgodi, da umanjka mizi noga, manjkajočo nogo pa lahko nadomestimo s katerim koli ustreznim oblikovanim predmetom. Drugače pa je pri mački, vkolikor revica izgubi nogo. V takšnem primeru so omejitve veliko bolj stroge, vkolikor gre za močno nadomestitev mačjih delov, kateri naj bi odslej služili za mačkino nogo. Lahko rečemo, da mora mačje telo (genetsko) prepoznati nogo kot nogo iste vrste in pripadajočo istemu individuu, da bi lahko ta nova noga prevzela vlogo kot nova noga ravno tele mačke. V primeru, ko se ozremo na mojo misel o mački, moram biti slednji v oporo jaz sam, oziroma mislec, vkolikor naj bi bilo prav tej misli omogočeno, da se pojavi.

Razvrstitev delov pojavov glede na njihovo rastočo odvisnost od pojavov kot celot

Opazujemo lahko, da obstaja rastoča odvisnost delov od njim pripadajočih celot, ko se zaporedoma odpravimo od kamna k mizi, potem pa zopet k mački. Mineralni del kamna bi lahko postal tako rekoč del neskončno mnogih kamnov, če bi se v obdobju svoje geološke zgodovine nahajal na kakšnem drugem mestu. Mizina noga če ne more biti del vsakršne mize, ampak lahko nastopa zgolj kot del določene omejene množice miz, ki so jo zmožne vključiti vase ob podpori nekogaršnje namere. Mačjo nogo pa lahko ustrežno vključimo v prav zares izredno omejeno število posameznih mačk, pri čemer je pomembno genetsko ujemanje. Torej lahko rastočo odvisnost delov od njim pripadnih celot dojamemo kot oženje možnih celot, h katerim lahko ti deli pripadajo.

Oseba kot nosilec misli

Položaj pa je malce drugačen ko gre za mojo misel na mačko. Kaj lahko v tem primeru rečemo glede odvisnosti dela od celote? Najprej moramo določiti nekaj temeljnih izhodišč. Kaj je v našem primeru celota in kaj je njen del? Zdi se, da imamo dva kandidata: mene samega in pa misel. Če naj bom kot celota dojet jaz sam - je v tem primeru mar tako, da je del misel, katera se nanaša na mačko? Vkolikor naj če bo del, pa je ta del nedvomno dokaj čuden, saj je naključen. Jaz sam bi prav lahko obstajal, tudi če se mi nikoli ne bi pojavila prav tale misel, ki meri na mačko. To dejstvo je nasprotno nekemu drugemu dejstvu, in sicer da prav gotovo ne bi mogel tako udobno bivati, vkolikor bi mi umanjala tale moja noga. (Vendar pa bi kamen prav lahko obstajal, ne da bi zajemal prav tegale posamičnega mineralnega kosca: namesto tegale kosca bi na tem mestu v kamnu prav lahko obstajal kakšen drug kos kamenine.) Dočim pa bi jaz sam prav brez težave še nadalje obstajal, ne da bi se mi pojavila določena misel, ali pa celo določena vrsta misli.

Vkolikor sedaj nadaljujem razglabljanje o prejšnjem vprašanju, opazim, da se odvisnost misli od mene samega nadaljuje, vkolikor gre za mojo lastno misel o mački. To posamično misel lahko kot svojo lastno misel podpiram zgolj jaz sam.

Misel kot celota

Sedaj pa si oglejmo možnost, da je misel celota in da sem jaz sam del te celote. Prva tukajšnja razlaga je, da misel o mački opazujemo kot neodvisno bitnost, na kateri more biti udeleženo večje število oseb. To bi predpostavilo možnost misli, ne da bi ji kdo lahko bil v oporo (kljub temu da možnost misli, ki si jih z drugimi ne delimo, še ne pomeni, da niso možne misli, ki si jih z drugimi delimo). Vendar pa misel, ki ji nihče ne bi bil v oporo, ne bi bila v svetu, in zagadelj ne bi bila pojav oziroma fenomen.

Druga močna razlaga bi bila, da je misel odvisna od nosilca misli. V tem primeru bi bila misel odvisna zgolj od prav določene osebe, denimo od mene samega. V tem primeru bi se nagibali k temu, da bi misli dejali pojav oziroma fenomen. Vendar pa se osredotočimo na dejstvo, da je tod poudarek na položaju, ko je misel pojav oziroma fenomen, vkolikor je pač zavezana določenemu organizmu, v nasprotju z močnim primerom, ko bi misel obstajala neodvisno od pojavov, organizem pa bi bil pri njej zgolj nekako udeležen.¹

Naključnost pojavov oziroma fenomenov

Vkolikor naj bo misel na ta način pojav oziroma fenomen, mora biti celota. Vendar pa misel ne sme biti neodvisno obstajajoča celota. Ne sme biti neodvisna celota v takšnem smislu, da ne bi rabila nikakršne opore. Pričeti moramo z mislijo kot z naključno bitnostjo, ki je na nek način povezana z organizmom.

Čas bo že, da se vprašamo, kaj je pravzaprav pojav oziroma fenomen. Pojav je najprej naključno obstoječa bitnost. Kamni in mačke obstajajo naključno. Ni nujno, da bi kamni in mačke obstajali. Vkolikor pa bi obstajala misel, ki bi bila neodvisna od tega, ali ji je kdo v oporo (takšno dejstvo bi lahko bilo tedaj v oporo temu, da bi si misel med seboj delili mnogi), se zdi, da takšni vrsti misli ne bi pripadal obstoj na način pojava oziroma fenomena. Kdo ve: morda bi takšna misel bila bistvo ali substanca. Bistvo pa ni pojav oziroma fenomen.

Pojavi kot celote

Pojav oziroma fenomen bi prej bil nekaj naključnega. Ravno tako pa je pojav dojel Brentano kot začetnik pojavoslovja oziroma fenomenologije. Glede na mojo misel o mački, pa jaz sam nisem naključen. Zdi se, da se v razmerju s svojo mislijo pojavljam kot substanca. Zato je Brentano dojel naključje ali pojav (fenomen) kot celoto, ko je želel razložiti razmerje odvisnosti dela od njegove celote. Substanca oziroma jaz sam pa bi sedaj bila del tega pojava oziroma fenomena.

Kaj pa glede odvisnosti dela, substance, od celote? Ali del, substanca, sedaj pripada zgolj tej posamični misli, tako da bi še bolj zožila način, ko mačja noga pripada zgolj nekaterim mačkam? Mar to sedaj pomeni, da del, jaz sam, pripada zgolj misli, ki zadeva mačko? Tako prav gotovo ne more biti. Vendar pa lahko obstaja določena ozko omejena vrsta pojavov oziroma fenomenov, denimo misli, ki jim pripadam jaz sam kot substanca: tako bi jaz sam pripadal prav in izključno tem mislim. Ne glede na to, ali se te misli ukvarjajo z mačkami ali z mizami, postane pomembno, da so to moje misli.

¹ Menim, da je takšna od organizma neodvisna misel značilna za Fregejeva stališča.

S tega zornega kota lahko del pripada zelo svojevrstnemu in omejenemu področju pojavov ali fenomenov. Substanca oziroma jaz sam pripada kot del zgolj nekaterim pojavom. Kot sem bil ravnokar zatrdil, je za te pojave značilno, da so to moji pojavi ali fenomeni, da so to moje misli in zopet moje predstave.

Na ta način postaja vse bolj jasno, da bomo zgolj pridobili, če pojavov ne bomo dojemali na tak način, kot da pripadajo zgolj meni samemu. Pojave moramo dojeti kot neodvisne, takšen pa je ravno pomen izraza pojav oziroma fenomen v okviru pojavoslovja oziroma fenomenologije. Pojave moramo dojeti tako, da stojijo sami zase, da so samostojni, ne pa kot nekogaršnje naključne lastnosti. Pojavi oziroma fenomeni so naključne bitnosti. So celote. So neodvisni. Vendar pa niso neodvisni v smislu platonskih ali fregejevskih idej oziroma misli. Pojavi so neodvisne naključne celote, vendar pa so - prav zato, ker so naključni - še naprej nekako zavezani tisti osebi (organizmu), ki jih ima.

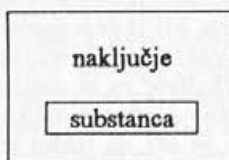
Temeljna skica pojava oziroma fenomena

Dejali smo že, da je Brentano začetnik pojavoslovja ali fenomenologije, oziroma znanosti, ki si je zadala kot nalogo opis pojavov ali fenomenov. Menil je, da je filozofovo opravilo prav opis pojavov oziroma fenomenov.

Če smo želeli razumeti Brentanovo obravnavo pojavov oziroma fenomenov, je bilo koristno, da smo si najprej ogledali različne vrste pojavov ali fenomenov, za katere se zdi, da obstajajo.

Sedaj pa je zopet pomembno, da si ogledamo skico, ki predstavlja brentanovski pogled na pojave oziroma na fenomene.

(B)

Trdil bom, da je prav to skica, ki predstavlja zgradbo organske enotnosti.

II. ORGANSKA ENOTNOST

Opis brentanovske skice pojava oziroma fenomena

Skica kaže zgradbo pojava oziroma fenomena, kot jo je dojel Brentano. Vodi jo načelo, ki je že bilo razvidno ob naši doslejšnji razpravi, in ga lahko ubesedimo takole:

Pojav oziroma fenomen = Naključje kot celota, ki vsebuje substanco kot svoj lastni del

Kot smo bili ravnokar zatrdili, je pojav ali fenomen celota, obenem pa je tudi nekaj naključnega. Vsebuje en lastni del, in sicer je ta del substancia.

V tej celoti, ki je naključje, obstaja zgolj en lastni del - substancia.

Organska enotnost

Lahko rečemo, da je tako predstavljen pojav ali fenomen organska enotnost.

Pojav oziroma fenomen je na vsak način enota. Vkolikor to zarišemo s pomočjo pravokotnika, se pokaže, da je pojav oziroma fenomen neodvisna enota. Vendar pa na

drugi strani pojav oziroma fenomen zopet ni docela neodvisna enota. Vsebuje namreč substanco kot svoj lastni del, in od te substance je odvisen. Vkolikor bi pojavu oziroma fenomenu odvzeli substanco oziroma njegov edini lastni del, ne bi ostalo ničesar.

To se ujema z načelom organske enotnosti, ki ga lahko povzamemo takole

Organska enotnost = Naključje kot celota, ki vsebuje substanco kot svoj lastni del.

Torej je pojav oziroma fenomen organska enotnost. To je docela brentanovski pogled na organsko enotnost. Vendar pa je takšen pogled združljiv z načeli živega. Živa bitnost je razmejena od svojega okolja - to je v zgornji skici predočeno s pomočjo robov, kateri sodijo h kvadratu. Živa bitnost pa ima svoje življenje - kar je zopet predočeno s pomočjo substance kot lastnega dela tiste celote, ki jo tvori organska enotnost.

Pojavoslovci oziroma fenomenologi in organska enotnost

Prav lahko se zdi nenavadno, če trdimo, da je organska enotnost pomembna za pojavoslovje oziroma za fenomenologijo. Vendar pa si je mogoče ogledati različne predstavnike pojavoslovja oziroma fenomenologije, kot da zagovarjajo različne možnosti, ki jih nudi teza organske enotnosti.

Brentano je začetnik fenomenologije, in ravno zavoljo tega njegovega pomena so njegova stališča tod precej podrobno predstavljena.

Načelo organske enotnosti pa je temeljno tudi za takšne pojavoslovce oziroma fenomenologe, kakršna sta Husserl in Heidegger. Husserlu je bila mereologija pomembna. Vzdolž različnih obdobij svojega razvoja je najprej zagovarjal naturalistični pogled na mereologijo. Tako je števila kot enote utemeljil empirično, vendar pa jih je zopet združil s pomočjo sintetične moči celote. Pozneje je v Husserlovem delu zavest kot sintetična moč poenotenja vse bolj utirala pot drugačni vrsti organske enotnosti organizma, kakršen se pojavlja v življenjskem svetu (Lebenswelt). V Heideggrovem primeru je organska enotnost dosegla odločilni preobrat. Sedaj tvori organsko enotnost organizem oziroma Dasein skupaj s svojim okolnim svetom. Tako postane organizem določena vrsta substance, s pomočjo čigaršnje dejavnosti pridobi svet svoj smisel.

Pojavi oziroma fenomeni so pomembni za vse pojavoslovce oziroma fenomenologe v njihovih različnih obdobjih. V vseh primerih so pojavi oziroma fenomeni dojeti kot naključne oziroma akcidenčne celote. Tako je Heideggerju svet pojav oziroma fenomen kot naključna (akcidenčna) celota: Svet je celota, v katero sodi organizem. Vendar pa je svet tudi nekaj naključnega (akcidenca), kajti v svetu ni ničesar nujnega ali substančnega (bistvenega). Z izjemo organizma ali Daseina, kateri je lastni del, substanca tega sveta, po kateri (po Daseinu) pridobi svet svoj ob-stoj. Podobne poglede na pojave oziroma fenomene kot na naključne (akcidenčne) celote lahko pokažemo tudi pri Husserlu in tudi pri ostalih pojavoslovcih oziroma fenomenologih.

Skica za argument

Moja trditev je, da je organska enotnost pomembna za razumevanje pojavoslovja oziroma fenomenologije. Tukaj predstavljam skico za argument v tej smeri:

Pojavoslovje oziroma fenomenologija je stroka, ki se ukvarja s pojavi oziroma fenomeni.

Pojave oziroma fenomene moramo razumeti kot naključne (akcidenčne) celote, katere vsebujejo substanco kot svoj lastni del.

Naključne (akcidenčne) celote, ki vsebujejo substanco (in nič drugega) za svoj lastni del, so organske enotnosti.

:Organska enotnost je pomembna za razumevanje pojavoslovja oziroma fenomenologije.

Nasprotje z aristoteljanskim pogledom na razmerje med substanco in akcidenco

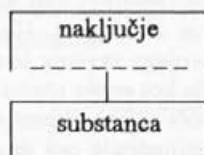
Bistvenega pomena je, da razumemo, čemu je organska enotnost pomembna za pojavoslovje oziroma za fenomenologijo.

Pojave oziroma fenomene moramo razumeti kot organske enotnosti. V pojavoslovju oziroma fenomenologiji pojavi oziroma fenomeni obstajajo sami po sebi (ali pa bi jih vsaj morali preučevati same zase).

Od tod sledi, da ni tolikšnega pomena, če imamo substanco, potem pa bi pojave oziroma fenomene opazovali kot nekaj dodatnega, kot nekaj, kar je glede na substanco drugotnega reda. Takšna zamisel je jasno začrtana pri Brentanu na samem začetku fenomenologije oziroma pojavoslovja. Čeprav so pojavi oziroma fenomeni akcidenčni oziroma naključni, jih ne smemo obravnavati kot da bi bili ontološko drugotnega reda. Takšna je teza Brentanovega poznega reizma: Ne obstajajo misli, možnosti, modalnosti, lastnosti kot nekaj, kar je ontološko drugotne vrste, obstajajo zgolj substance, kakršna je denimo misleča-stvar². Za Brentana obstajajo zgolj stvari (res: reizem), četudi lahko opazimo, da je zgradba stvari včasih precej daleč od enostavnosti.

Primer v nasprotni smeri: Aristotelu je akcidenca (naključje) nekaj dodatnega k substanci, ki brez akcidence brez težav še nadalje obstaja:

(A)

Substancia je neodvisna. Lahko bi obstajala docela sama zase, ne da bi ji bilo karkoli dodano. To je temelj zamisli, da predstavimo substanco kot docela omejen pravokotnik. Tako je substancia za Aristotela nekaj bistvenega, pojavi oziroma fenomeni pa so nekaj naključnega oziroma akcidenčnega. Zato pri Aristotelu ne more biti govora o pojavoslovju oziroma o fenomenologiji: pojavi oziroma fenomeni niso v središču pozornosti. Substancia pa seveda je v središču pozornosti. (In substancia ni pojav oziroma fenomen.)

Substancia je po Aristotelu eno-stransko ločljiva od vseh svojih akcidencev oziroma naključnih pritklin.

Akcidence so v svojem obstoju odvisne od substance. Na to odvisnost kaže tako črta, ki povezuje akcidenca s substanco, kot tudi črtkana spodnja stran pravokotnika, v katerem je nastanjena akcidenca oziroma naključje. črtkana spodnja stran pravokotnika pomeni, da akcidence ne moremo eno-stransko ločiti od njene substance: če odvezemo substanco, ne ostane dobesedno nič.

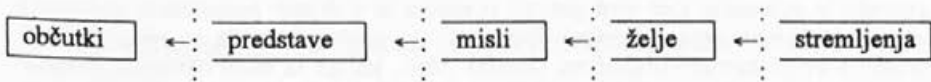
Ker pa substancia ni pojav oziroma fenomen in ker je akcidenca pojav oziroma fenomen, se zdi jasno, da se lahko v aristoteljanskem okviru brez težav znebimo pojavov oziroma fenomenov. V tem okviru ni ničesar, kar bi bilo odvisno zgolj od opisa pojavov. Pojavi oziroma fenomeni so zgolj stvari, ki označujejo substanco. Pojavom

2 Glej Barry Smith: "The Substance of Brentano's Ontology", Franz Brentano: Kategorienlehre. Roderick Chisholm: "Brentano on Substance and Accident", Matjaž Potrč: "Zakaj je Miklošič pomemben za Brentana?".

kot takim ni namenjena posebna pozornost.

Vebrovska izkustva

Franc Veber navaja v svojem sistemu izkustev naslednjo odvisnost med različnimi vrstami pojavov oziroma fenomenov:

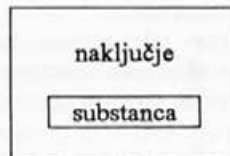
Tod lahko zgolj skrajno levi pravokotnik kot surovino oziroma gradbeni material pojavov (občutki) eno-stransko ločimo od vsega ostalega. Tako je vse ostalo (misli, želje) glede svojega obstoja odvisno od substanc, od občutkov (zato so bila izkustva zadevanja realnosti za Vebera tolikšnega pomena).³

Zdi se, da občutki na določen način pridobijo mesto, ki sicer pristaja substanci. Ta vebrovski sistem je aristoteljanski, kar ni težko videti, če si ogledamo skico. Je pa tudi fenomenološki, glede na to, da vsak od pojavov vsebuje substanco kot svoj lastni del (opravka imamo s sistemom izkušenj, kjer je misel potemtakem izkušnja⁴).

Brentanovska reistična utemeljitev pojavoslovja oziroma fenomenologije

Oglejmo si zopet brentanovsko skico pojava:

(B)

Za reističnega Brentana je v ospredju naključje oziroma akcidenca, in zategadelj pojav oziroma fenomen. Da bi prišli do takšnega položaja, pojava ne smemo obravnavati kot nekaj drugotnega, kot nekakšno bitnost, ki je za svoj obstoj odvisna od česar koli drugega, denimo od substance. Zato je pomembno, da je pojavom oziroma fenomenom dopuščen neodvisni obstoj.

Vendar pa pojav oziroma fenomen še vedno rabi nekaj ali nekoga, s čigar podporo tudi je pojav. To nekaj je substancia. S pomočjo te poteze pojav (akcidenca oziroma naključna celota) pride v središče pozornosti.

Dejstvo, da so pojavi oziroma fenomeni akcidenčne celote, ki imajo substance za svoje lastne dele, lahko vidimo kot znak vezanosti pojavov oziroma fenomenov na organizme (kot so denimo ljudje), za katere in skozi katere so to tudi pojavi oziroma fenomeni.

Razmislek nam lahko pokaže, da so zavoljo tega dejstva pojavi oziroma fenomeni zavezani substancam. Edine substance, ob podpori katerih pojavi oziroma fenomeni obstajajo, pa so organizmične substance. Torej kamni ali griči sami po sebi niso

³ Franc Veber: *Občutki in filozofski pogled na svet. Vprašanje stvarnosti.*

⁴ Zato moramo na misel gledati kot na pojav, ki potemtakem vsebuje substanco. Povedati pa je treba, da je bilo to vprašanje prej neodvisno razvito v Vebrovi antropologiji (*Filozofija*). Vprašanje izkušenj zadevanja realnosti je sistematično razvito v njegovem delu *Vprašanje stvarnosti*, pozneje pa še v knjigah Vebrovega učenca Ludovika Bartelja.

pojavi oziroma fenomen, kajti ne obstajajo zavoljo opore organizmov (kakršni so ljudje). Kamen je akcidenčna oziroma naključna bitnost, ni pa pojav oziroma fenomen. Kajti če naj če dopustimo, da je celota, zagotovo ni taka celota, ki bi imela substanco za svoj del. (Edini način, da postane kamen povezan s pojavom oziroma s fenomenom, je denimo, da postane del nekogaršnje misli. Vendar pa to potem ni v tolikšni meri zadeva kamna samega, ampak prej na kamen usmerjene misli. O tem sem že nekaj povedal v odlomku, kjer sem govoril o mislih in o drugih psiholoških zadevah.) Zopet tudi stoli niso pojavi oziroma fenomeni, ne glede na to, da so njihov obstoj povzročili s svojo namero organizmi (ljudje). Stoli, knjige in mize obstajajo, vendar pa organizmi niso njihove substance. Edine stvari, ki obstajajo s podporo organizmov kot substanc, so misli, pravzaprav misleče-stvari, ter še druge stvari, katere so povezane s tistim, čemur bi mi običajno dejali psihološko: želeče-stvari, pričakujoče-stvari.

Ugovor: Kako lahko trdiš, da je pojavoslovje oziroma fenomenologijo zasnoval reistični Brentano, ko pa je na Husserla in Meinonga vendarle vplival Brentano v svojem bolj zgodnjem obdobju.

Najbolj znano vejo pojavoslovja oziroma fenomenologije je razvil Husserl. Husserl pa ni gradil na poznem, reističnem Brentanu. Tako rekoč vsi Brentanovi učenci - vključno z Meinongom - kateri so razvili različne panoge pojavoslovja oziroma fenomenologije, so za svoje izhodišče vzeli delo zgodnjega Brentana. Dejstvo je, da je Brentano precej ostro polemiziral s Husserlom.

Vendar pa od tod še ne sledi, da je pojavoslovje oziroma fenomenologija, kakršno je bil zasnoval Husserl, tista prava. Veliko vprašanje je, ali je Husserl sploh razumel pomen pojavov oziroma fenomenov.

Na drugi strani pa lahko prav tako trdimo, da je zgodnji Brentano že zasnoval pojavoslovje oziroma fenomenologijo. To lahko nadalje pomeni tudi, da Brentano v svojem poznejšem razvoju ni ostal na sledi razvoja pojavoslovja ter pomembnosti fenomenov.

Takšno sklepanje pa ne bi bilo ustrezno. Ko namreč razpravljamo o tej točki, se moramo vprašati, kaj je pri pojavoslovju oziroma fenomenologiji najbolj pomembno. Odgovor je, da je v temelju pojavoslovja oziroma fenomenologije mereologija. Mereologijo pa zasledimo že pri zgodnjem Brentanu.⁵

Če pa že obstaja mereološka predstavitev pojavov, potlej gre za predstavitev pojavov kot neodvisno obstoječih bitnosti. To so neodvisno obstoječe bitnosti, ki imajo substance za svoje dele.

Čemu je reizem pomemben za pravilno predstavitev pojavov oziroma fenomenov?

Brentano je menil, da naj filozofija - psihologija - raziskuje duševne pojave. Ni pa se ji treba ukvarjati s fizikalnimi pojavi. (Vkolikor to meri na občutke⁶, ni imel prav, kajti pri občutkih če zasledimo poglobitve spoznavne mehanizme individuacije in razločevanja, ki jih pozneje najdemo tudi še pri višjih zvrsteh pojavov oziroma fenomenov.⁷) Raziskovati mora duševne pojave oziroma fenomene, kajti zgolj ti so takšni, da imajo substanco za svoj lastni del. Imeti substanco za svoj lastni del, pa je značilno za pojave oziroma fenomene, ki lahko obstajajo zgolj v določeni odvisnosti

5 Franz Brentano: *Metaphysik*, rokopis.

6 Brentano je menil, da so občutki fizikalni pojavi, in da zategadelj niso vredni pojavoslovnega oziroma fenomenološkega (filozofakega) preučevanja.

7 Matjaž Potrč: "Sensory and Perceptual", *Acta Analytica*, 8, Würzburg.

od organizmov.

Ko reizem predstavlja pojave oziroma fenomene kot nekaj neodvisnega, na ta način zgolj dopolni mereološke začetke, kakršni že obstajajo pri zgodnjem Brentanu. Zgodnji Brentano razlikuje med šibkimi in krepkimi celotami, kjer so šibke celote v bližini skupkov oziroma agregatov (trop ovac), krepke celote pa bi bile bližje organski enotnosti (živa ovca, ki je sestavljena iz svojih delov).

Še en ugovor: pojavi oziroma fenomeni niso nujno povezani z organsko enotnostjo.

Zdi se, da moja teza trdi, kako so pojavi oziroma fenomeni odvisni od organskih enot.

Možni ugovor moji tezi bi bila nasprotna trditev, da pojavi oziroma fenomeni nimajo nujno opraviti z organsko enotnostjo.

Če se ozremo na pojav oziroma na fenomen, bo to nekaj takega kot misleča-stvar, ali pa zopet začudena-stvar. Pojav oziroma fenomen je akcidenčna celota, katera vsebuje substanco kot svoj lastni del.

Toda mar ne bi bilo neumestno razširjati te teze s trditvijo, kako so pojavi oziroma fenomeni zavezani organski enotnosti, in sicer zavoljo naslednjega razloga. Organska enotnost bi bila krepka celota (kakršna je celota žive mačke, ki je pač sestavljena iz svojih delov). Vendar pa v mački kot taki ni ničesar, kar bi imelo zgradbo brentanovskega reističnega pojava oziroma fenomena. Kajti mačka kot taka ni posamični pojav oziroma fenomen, ki bi imel substanco za svoj lastni del. Mačka je sestavljena stvar, ki sestoji iz različnih delov. Nima zgolj enega lastnega dela, kot je to z brentanovskim reističnim pojavom oziroma fenomenom. Brentanovski pojav oziroma fenomen ima le en lastni del, substanco.

Kaj je potem s tezo o organski enotnosti? Če velja teza za pojave oziroma za fenomene, je potemtakem razvidno, da v istem smislu ne more veljati tudi za organizme. Vkolikor jo uporabimo za pojave, bi teza organske enotnosti trdila, da je vsak pojav oziroma fenomen celota (z eno substanco kot s svojim lastnim delom) ter da ta celota ne more obstajati brez substance - pri tem pa substanco lahko razumemo kot organizem. Vkolikor tezo o organski enotnosti uporabimo pri organizmih, pa trdi, da so organizmi krepke celote (njihovi deli se držijo skupaj z določeno nujnostjo). Vendar pa potem morda ne bi bilo jasno, zakaj naj razumemo substanco kot organizem. Kajti organizem je sestavljen iz mnogih delov. Vendar pa organizma samega ne moremo razumeti kot da bi bil del.

Mar lahko tedaj trdimo, da obstaja pri pojavih in organizmih podobna zgradba? Zdi se, da tega ne moremo trditi, kajti pojave obeležata zgradba akcidenčnih celot, katere vsebujejo substanco za svoj lastni del, dočim pa je organizem krepka celota, sestavljena iz mnogoterih delov. Zadeva je lahko takšna, da so pojavi psihološke bitnosti.

Mar pojavi oziroma fenomeni obstajajo?

Nagnjeni smo lahko k sklepu, da pojavi oziroma fenomeni ne obstajajo, medtem ko pa organizmi obstajajo.

To pa bi tedaj predstavilo organizme kot aristoteljanske substance, katere imajo pojave oziroma fenomene za svoje akcidence.

Čemu pojavi ne bi obstajali? Iz aristoteljanskega zornega kota morda tudi ne bi bili realni, medtem ko pa bi bile substance realne.

Po Brentanovem mnenju ne obstajajo organizmi, pač pa obstajajo pojavi.

Če naj to razumemo, si moramo ogledati zgradbo kakšnega organizma. Če sestoji

organizem iz delov, tedaj ti deli na primer zajemajo noge, vendar pa prav tako tudi misli. Vendar pa to ni pravi način organizmovega obstoja. Dejal bi, da organizem obstaja po pojavih oziroma po fenomenih. V tem smislu tudi mačka obstaja po svojih izkustvih (in pri tem ni tolikšnega pomena, če vemo, da je sestavljena iz nog ter podobnih delov.)

Organizem obstaja po pojavih oziroma po fenomenih. Jaz obstajam po svojih mislih, in zopet skozi svoje želje. Vendar pa tisto, kar obstaja, ni tolikanj jaz, ampak so prej pojavi oziroma fenomeni. Tisto kar obstaja, so potemtakem misleče-stvari. Takšni smeri razmišljanja sledi Brentano.

Zdi se smotrno trditi, da so ljudem na voljo drugačne vrste pojavov, kot pa je to pri mačkah.

Glede na takšno stališče moramo pojave oziroma fenomene dojeti kot zaporedno obstoječe v času. To se zdi eno stališče pojavoslovja oziroma fenomenologije: Pojavi obstajajo zaporedno kot akcidenčne celote.

Organska enotnost

Razprava v zvezi z organsko enotnostjo se prične z razliko med enotnostmi ter med organskimi enotami. Organske enote so podrazred vseh možnih enot.

Pojma celote in dela, potemtakem pa tudi mereologija, so pomembni pri razpravi o enotnosti.

Enota je celota. To je enota, katere deli se drže skupaj z določeno nujnostjo. Pričnemo lahko s precej šibkimi vrstami enotnosti, kjer so različne zadeve združene zavoljo kakšnega smotra.⁸ Medtem ko lahko nekatere zadeve postavimo skupaj kar nekam naključno, za različne namene, pa druge zadeve zopet sodijo skupaj po določeni nujnosti, nekatere zadeve pa sploh lahko obstajajo zgolj kot celote. Tako gledano lahko na Chisholmovo levo nogo in na železniško postajo mislimo, kot da glede nekega smotra sodita skupaj. Vendar pa to zagotovo ne bi bila kaj preveč krepka enota. Organizem, kakršen je mačka, bi bila bolj krepka vrsta enotnosti: tukaj so deli postavljeni skupaj z določeno nujnostjo.⁹ Medtem ko pa bi misel bila krepka enotnost, ki ne bi mogla obstajati ne da bi bila enotnost (da bi bila akcidenčna celota, ki ima substanco za svoj lastni del).

Teza o organizmih kot o edinih bitnostih: mar sploh ima kaj opraviti s pojavi oziroma s fenomeni ter s tezo o organski enotnosti?

Prva možnost je, da imamo tri različne teze.

1. Teza o organizmih kot o edinih bitnostih ima posledico, da razen organizmov ni nikakršnih drugih bitnosti. Ena posledica je tudi, da ni stolov in knjig.

2. Pojavi oziroma fenomeni: akcidenčne celote, ki imajo substanco za svoj del.

3. Teza o organski enotnosti: krepka celota (iz delov sestavljena ovca, v nasprotju s skupkom oziroma agregatom -tropom ovac).

Vendar pa pojav ni krepka celota. Je naključna celota.

8 Misli so glede svojega obstoja odvisne od tega, da so najprej enote.

9 Tod je na mestu teza, da so organizmi edine bitnosti. Čemu ne bi bilo tako, da so pojavi oziroma fenomeni edine bitnosti?

Najprej lahko na pojave oziroma fenomene gledamo tako, da so možni zgolj z obstojem ljudi.

Tak pristop pa lahko tudi obnememo, tako da govorimo o prvotnosti pojavov oziroma fenomenov. To pa je prav tisto, kar počne pojavoslovje oziroma fenomenologija.

III. KAKO LAHKO TRDIMO, DA SO POJAVI OZIROMA FENOMENI EDINE OBSTOJEČE BITNOSTI

BITNOSTI, ORGANIZMI IN POJAVI OZIROMA FENOMENI

Uvod

Teza, ki je v naslednjih vrsticah začrtana in jo skušajo slednje tudi braniti, bo brentanovska teza o pojavih kot o edinih bitnostih. Teza bo torej "Edine bitnosti so pojavi oziroma fenomeni".

Če naj takšno trditev razumemo, pa je priporočljivo, da najprej nekoliko razpravljamo o možnih oblikah trditve glede omejenega obstoja bitnosti.

Tezo "Edine bitnosti so ..." bomo dopolnili s tremi vrstami bitnosti: z običajnimi stvarmi, z organizmi ter s pojavi oziroma s fenomeni. Ogleдали si bomo te tri načine dopolnitve teze, kljub temu, da nedvomno obstajajo še kakšni drugi.

(1) Običajne stvari ali bitnosti v najširšem smislu lahko razdelimo na (a) predmete v najširšem smislu ter na (b) izdelke. Tako si bomo ogledali dva primera.

(a) Prva različica teze je potemtakem, da so edine bitnosti običajne stvari, oziroma predmeti v najširšem smislu, kakršni so na primer kamni. Ta teza bi izključila takšne bitnosti kot so števila, abstraktne in meinongovske predmete.

Razmišljanje, da naj bodo predmeti v najširšem (materialnem) smislu edini pojavi oziroma fenomeni, je omejevalnega značaja, prav na podoben način, kot so omejevalnega značaja tudi vse naslednje teze s podobnim učinkom. To sklepanje mora zatorej bitnosti razvrstiti v takšne stvari, kot so kamni, katere pač lahko imamo za bitnosti, pa zopet v takšne stvari, kot so števila, glede katerih morda ne bomo trdili, da so bitnosti.

Malce drugače povedano lahko isto vprašanje postavimo kot "Ali X-i obstajajo?". Teza bi tedaj trdila, da kamni obstajajo, vendar pa da števila ne obstajajo. In vendar številom pogosto priznamo posebno vrsto obstoja - platonskega obstoja. Tukajšnje trditve so postavljene proti take vrste predpostavkam. Glede na takšno trditev števila ne obstajajo. In sicer ne glede na to, da lahko o številih govorimo. (Trditev je, da morda lahko obstajajo stvari-ki-štejejo, ne pa števila.) Govorjenje o nečem nima za posledico obstoja prav te stvari. Dejstvo je, da včasih govorimo o duhovih in strahovih, vendar pa zato obstoj strahov ni nič manj dvomljiv, in je dokaj negotov. To je posledica moči besede, da se nanaša na neobstoječe. Glede na našo sedanjo tezo je takšna posledica neprimerna. Tako teza trdi, da ne glede na obstoj govora o strahovih pravzaprav strahovi ne obstajajo. In na podoben način tudi števila ne obstajajo, ne glede na to, da govorimo o številih.

Zastavlja se vprašanje utemeljitve tega, zakaj naj v nasprotju z neobstojem števil kamni obstajajo. Kamni, v nasprotju s števili, so stvari, glede katerih razpolagamo z neposredno empirično evidenco. Kamna se lahko dotaknemo, v kamen se lahko z nogo udarimo, kaj podobnega pa se ne more zgoditi s kakšnim številom (seveda v nasprotju z nekaterimi materialnimi udejanjenji števnikov: iz lesa lahko kdo izdelava veliki števnik tri).

Naslednji razmislek je, da so kamni v enem kosu, v nasprotju z močnimi raztrošenimi predmeti, kakršnega tvorita Chisholmova noga ter železniška postaja.

Sedanja trditev pravi, da ne obstajajo nikakršni takšni predmeti, kot je tisti, ki smo ga pravkar omenili. Potemtakem smo pričeli s kar precejšnjo omejitvijo, ko smo izključili možne raztrošene predmete. Zopet lahko rečemo, da ne obstajajo takšni predmeti, kot ga tvori skupek Chisholmove noge in železniške postaje, ali pa zopet raztrošena predmeta, kot sta trop ovac ali množica ljudi. Obstajajo zgolj ovce, in zopet

obstajajo le posamični ljudje, ti pa so vsak posebej svoj predmet. Vendar pa ni takšnega predmeta, kot je trop ali množica.

(b) Druga teza je, da so edine bitnosti izdelki. Glede na to tezo bi obstajali stoli in mize, avtomobili in knjige. Ne bi pa obstajale takšne stvari, kot so kamni ali hribi.

Najprej smo dolžni pojasniti, zakaj ne bi obstajali kamni in hribi. Kot se bomo spomnili, smo se že znebili raztrošenih predmetov, kot so tropi ali množice. Razlog je bil v tem, da se na množico lahko nanašamo s pomočjo jezikovnih izrazov. Težko pa je zanikati razliko, ko se na trgu zbere množica ljudi, ali pa v primeru, ko česa takega ni. Če se zbere več ljudi, temu v našem jeziku pravimo množica. Vendar pa to še ne pomeni, da množica tudi obstaja, če se sedaj ozremo na naš prejšnji način sklepanja. Obstajajo mnogi ljudje na trgu, ni pa množice. Takšnemu sklepanju v prid je mogoče navesti, da so elementi množice v sebi čvrsti, da pa v množici sami ni zadostne čvrstosti. Tako bi storili napak, če bi na množico gledali, kot na kakšno bitnost. Ne obstaja nikakršna takšna bitnost kot je množica. In na podoben način lahko sedaj rečemo, da ne obstaja nikakršna takšna bitnost, kot je kamen. Pri kamnu se zdi, da se ta drži skupaj, vendar pa pri kameninah, ki kamen sestavljajo, ni nikakršne medsebojne krepke povezave. Kamenine v kamnu niso postavljene skupaj z zadostno nujnostjo, tako da bi lahko kamen obravnavali kot bitnost. Tako lahko rečemo, da morda obstajajo kamenine in da celo obstaja razlika glede tega, ali se kamenine na nekem prostoru pojavijo skupaj ali pa zopet če se ne. Vendar pa obstajajo zgolj med seboj zbrane kamenine. Ne obstaja takšna bitnost, kot je kamen. In na podoben način ne obstaja takšna bitnost, kot je hrib. Tako sicer lahko govorimo o hribih, vendar pa to še ne pomeni, da hribi tudi obstajajo.

Naslednje vprašanje meri na razloge, zaradi katerih naj bi sedaj sprejeli izdelke med bitnosti. Izdelki so bitnosti, ki se pojavijo s pomočjo smotnega izdelovanja. Nekdo si je moral zamisliti, da je stol narejen na tak način na kakršen potem tudi je. Tako pri stolu nimamo opravka zgolj z raztrošenim zbirom delov, ampak je dejstvo, da so stolovi deli zbrani z določeno nujnostjo, tako da tvorijo prav tisto bitnost, ki jo tudi tvorijo - stol. Smotna dejavnost je torej razlog stolovega obstoja kot bitnosti, in obenem razlog kamnovega neobstoja kot bitnosti.

Tod se pojavita dva možna ugovora. Lahko se zgodi, da je množico nekdo pač sklical in je na ta način od množice prišlo na podlagi smotne zamisli. In zakaj tedaj množica ne bi bila bitnost, če je pač smotna zamisel oziroma dejavnost merilo pri tem, ali naj nekaj štejejo za bitnost? Odgovor, zakaj množice kljub temu ne moremo šteti za bitnost, je lahko v tem, da so pri stolu posamični deli spravljeni skupaj natanko na tak način, kot je to želel izdelovalec, dočim pa pri množici ni nikakršne podobne razporeditve. In zato množici še nadalje ne moremo reči bitnost.

Obstajajo pa tudi množice, ki jih lahko razporedimo po vzorcih, kot so na primer vzorci na stadionu v primeru telovadne olimpiade. Mar te vrste množic obstajajo? Odgovor je, da te vrste množice še vedno ne obstajajo. Nič drugega niso kot skupki ljudi. Različne posamezne osebe obstajajo kot bitnosti, vendar pa urejeni telovadni vzorci ljudi še nadalje ne obstajajo kot bitnosti. Razlog je v tem, da nimajo čvrstosti, ki jo kažejo stoli. V tem smislu torej obstajajo različni radijski oddajniki, kajti vsak od teh je v sebi čvrst, vendar pa mreža radijskih postaj kot bitnost ne obstaja. Tako zgolj vzorci niso dovolj za obstoj bitnosti. Poleg slednjih mora obstajati tudi še določena čvrstost.

(2) "Edine bitnosti, ki obstajajo, so organizmi." Oglejmo si možne razloge, da bi nekdo trdil kaj podobnega.

V primeru predhodno obravnavanega mnenja so bili izdelki bitnosti zato, ker so bili sestavljeni s smotno dejavnostjo in ker so imeli obeležje čvrstosti. Sedaj pa si

oglejmo razloge, zakaj izključnost trditve, da je nekaj bitnost, ne bi bila pripisana izdelkom. Kljub temu da so deli izdelkov spravljeni skupaj po nekakšni nujnosti, s pomočjo smotrne dejavnosti, pa bi še vedno ostajalo vprašljivo, ali je njihova zgradba dovolj trdna, da bi bili, da bi obstajali kot bitnosti. Tako lahko trdimo, da je tukajle tale tranzistor, in da imamo zopet pred sabo kos žice, vendar pa ne obstaja nič takega, čemur bi upravičeno dejali radio. Za to, da bi nečemu priznali, da je bitnost, bi torej potrebovali bolj krepko vrsto čvrstosti.

Strožjo zahtevo čvrstosti lahko zadovolje organizmi. Organizmi imajo dele, ki so spravljeni skupaj z več nujnosti, kot pa to velja za dele, ki so spravljeni skupaj, ko sestavljamo radio. Pravzaprav imamo pri organizmih tudi že kar težavo, da bi govorili o delih, kajti posamični organi organizmov rastejo ter se oblikujejo iz istega jedra, in glede na to jedro organi med seboj delijo identični genetski vtisek. Vkolikor jo obravnavamo zgolj kot del, bi noga komajda bila zmožna samostojnega obstoja. Potemtakem posamične noge sploh ne obstajajo, mačkam pa po pravici lahko rečemo bitnosti, in upravičeno lahko trdimo, da mačke obstajajo.

Trditev, da obstajajo zgolj organizmi bi imela posledico, da ne obstajajo stolice, mize in radiji.

(3) "Edine bitnosti, ki obstajajo, so pojavi oziroma fenomeni." Sedaj bomo preučili še to trditev.

Trditev je izključujoča glede organizmov. S tega zornega kota gledano organizmi ne bi bili bitnosti.

Najbolje bo, če si v našem primeru zopet najprej ogledamo, kaj so pojavi oziroma fenomeni. Začenši s takšnim izhodiščem, lahko nato navedemo razloge, zakaj moremo trditi, da so pojavi oziroma fenomeni edine bitnosti.

Pojave oziroma fenomene bomo tod dojeli kot brentanovske pojave oziroma fenomene.¹⁰ To pomeni, da moramo pojave oziroma fenomene dojeti kot akcidenčne celote, ki vsebujejo substanco kot svoj lastni del. Tukajšnja predpostavka je, da ima pojav oziroma fenomen brentanovske vrste celo večjo obliko čvrstosti, kot pa jo ima organizem. Oglejmo si malce bolj od blizu, kakšna vrsta čvrstosti to lahko je.

Večja stopnja čvrstosti pri pojavu oziroma fenomenu glede na organizem je, da je pojav oziroma fenomen celota, vendar pa ta celota ne bi mogla obstajati, če ne bi imela enega svojega dela, in sicer substance. Substance pa pri pojavu ne more biti, dokler ni kje tudi organizma, ki ima zmožnost delovati kot opora pojavu, kot substanca.

Čemu s tega stališča gledano organizem ne bi obstajal? S tega stališča lahko trdimo, da organizma ni. O organizmih govorimo, vendar pa organizmov ni, kajti slednji nimajo dovolj velike stopnje čvrstosti.

Naše merilo za bitnost bi sedaj bilo, da je ta bitnost celota in da ima en sam lastni del, svojo substanco, če naj bo zmožna obstoja.

(3 a) Nadaljnja teza:

"Zgolj pojavi obstajajo, vendar pa, če naj obstajajo pojavi, morajo obstajati tudi organizmi (organizmom pripada vloga substanc pri pojavih oziroma fenomenih)."

To sedaj lahko ubesedimo s pomočjo trditve, da so organizmi materialne bitnosti.

Medtem ko so pojavi oziroma fenomeni bitnosti, ki obstajajo, ker jim je lastna dovolj velika stopnja čvrstosti, pa so organizmi edine materialne bitnosti, ki obstajajo.

¹⁰ Vsakič ko navajam Brentana, ima to seveda opraviti z mojim lastnim razumevanjem, kakšna so Brentanova stališča. Vsakdo pač lahko ima svojega lastnega Brentana.

(3 b) Pretanjenost teze

Obstaja pa še en argument v prid temu, da so pojavi oziroma fenomeni edine bitnosti.

Vkolikor tezo o pojavih oziroma fenomenih resno dojamemo, postane dvomljivo, če sploh so (če obstajajo) organizmi oziroma katere koli druge stvari. Glede na Brentanovo tezo bi pojavi oziroma fenomeni morali biti edine obstoječe stvari. Po Brentanovi tezi ni nikakršnih substanc, ki bi neodvisno obstajale, ampak so zgolj pojavi oziroma fenomeni, akcidence. Tako obstajajo misleče-stvari, nadalje pa tudi zaznavajoče-stvari. Vendar pa ni substanc. Tako ni neodvisno obstajajočih oseb. So zgolj pojavi oziroma fenomeni, in ti pojavi so celote. Osebe - materialne bitnosti - obstajajo zgolj po pojavih. Organizmi so substance pojavov oziroma fenomenov.

Če pa obstajajo le pojavi oziroma fenomeni, ne pa tudi neodvisno obstajajoče substance (kakršne so osebe oziroma živali), kako je potem mogoče, da pojavi oziroma fenomeni pripadajo organizmom, osebam?

Na to lahko odvrnemo, da je morda samo vprašanje napačno zastavljeno. Glede na našo tezo ni organizmov, ampak so zgolj pojavi oziroma fenomeni. Pojavi oziroma fenomeni so edine obstoječe stvari. To pa še ne izključuje možnosti, da lahko različni pojavi pripadajo eni in isti enoti. Enotnost obstaja zavoljo dejstva, da je ista substanca (isti organizem) del in tako substanca različnih pojavov oziroma fenomenov. Temu dejstvu lahko rečemo enotnost zavesti.

Še eno vprašanje se pojavi zavoljo dejstva, da če so pojavi edine obstoječe bitnosti, lahko še vedno pojasnimo pripadnost različnih pojavov eni in isti substanci, saj imajo vsi ti pojavi isto substanco za svoj del. Lahko pa se zgodi, da je ta pripadnost skupaj časovno skrčena zgolj na en sam trenutek. Kaj pa glede različnih pojavov oziroma fenomenov, ki imajo isto substanco kot svoj del vzdolž časovne razsežnosti? Vkolikor dodelimo prvotnost pojavom, potem bo predstavljal problem niz pojavov, ki jim je lastna ista substanca.

Vendar pa se ta problem ne pojavi brez intuitivne podpore. Razlagalni problem v obratnem primeru (na aristoteljanski način) je v tem, kako naj pojasnimo dejstvo, da se ista substanca, ista oseba, spreminja vzdolž časovnega niza. Ko sem bil star tri leta, sem bil zgrajen iz dokaj drugačne materije, kot pa je tista, iz katere sem sestavljen zdaj. Zopet so bile moje misli in želje precej različne takrat, ko sem bil star tri leta, če to primerjam s sedanjim stanjem na tem področju. Docela določno sem trenutno zavezan precej drugačnemu razredu misli, kot pa je bila množica misli, ki sem jih imel ob svojem tretjem rojstnem dnevu. Če vzamemo kot izhodišče substanco, bomo gotovo imeli težave pri razlagi nekaterih dejstev. Tako pomeni kar olajšanje naša odločitev, da bomo dojeli pojave oziroma fenomene kot edine bitnosti. Od tega trenutka dalje bodo pomembni zgolj pojavi oziroma fenomeni.

Pojave oziroma fenomene lahko dojamemo skupaj glede na merilo, da je njihov (skupni) del ista substanca. Cel kup pojavov, ki jih na tak način dobimo, lahko sestavimo glede na različne ozire. Če te ozire sedaj zopet same zaporedno razvrstimo, lahko na ta način pridemo do modela življenjskega poteka nekega organizma (osebe). Če niz trenutkov sedaj opazujemo kot verigo, se na nekatere člene te verige vsekakor navezuje več pojavov oziroma fenomenov kot pa na druge.

Če si ogledamo to sliko, lahko še na en način opazimo, kako pomembni so pojavi oziroma fenomeni. Malce po domače povedano, so pomembne stvari, ki se nekomu pač zgodijo, ni pa toliko pomembna ta oseba sama, kot je to predpostavljala prejšnja aristotelovska teorija, ki je dojela substanco kot nekaj temeljnega in osrednjega.

Čemu naj bi pojave oziroma fenomene v pojavoslovju oziroma v fenomenologiji idealizirali.

Moja razlaga pojavov oziroma fenomenov le-te navezuje na posamične organizme (osebe). Če pa je tako, bi zavoljo dejstva, da je vsak pojav enoten, tako da pripada prav določeni substanci ob prav določenem trenutku (tudi tisto, čemur pravimo ista misel, bi ob dveh različnih trenutkih določene osebe porodilo dve različni misleči-stvari, ne glede na to, da bi bila obema tema dvema mislečima-stvarema skupna ista substanca), znanost pojavoslovja oziroma fenomenologije sploh ne bila možna.

Za nas je bilo pomembno, da smo ob prejšnjih razmišljanjih pridobili (naturalistični) temelj za fenomenologijo oziroma pojavoslovje. Če pa se želimo do pojavoslovja oziroma do fenomenologije obnašati kot do znanosti, moramo odmisлити od posamičnih zavezanosti pojavov posamičnim osebam (organizmom). Zato so pojavoslovje oziroma fenomenologijo večkrat dojemali kot znanost o zvrsteh pojavov oziroma fenomenov, ne pa kot znanost o posamičnih enkratnih pojavih oziroma fenomenih. In zato fenomenologijo oziroma pojavoslovje včasih dojemajo kot znanost idealiziranih področij pojavov oziroma fenomenov. Še najbolj primerno pa je verjetno, če na fenomenologijo oziroma na pojavoslovje gledamo kot na characteristica universalis, kot na razumevanje, kako naj zgradimo splošno vrsto slovnice pojavov oziroma fenomenov.¹¹ Ta slovnica je bila napisana na temelju mereoloških načel. Mereološka načela pa pojave oziroma fenomene predstavljajo ravno kot akcidenčne celote, ki imajo substance za svoje lastne dele. Mereološka načela pravzaprav predstavljajo slovnico (dovoljene poteze) združevanja in skupnega nastopanja pojavov oziroma fenomenov ob te, tako da imajo substanco za svoj del.

IV. SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

Mar poleg ljudi obstajajo še drugi organizmi, kot so na primer psi, ki lahko delujejo kot substance, in so potemtakem v oporo pojavom oziroma fenomenom?

Glede na uradno tradicijo pojavoslovja oziroma fenomenologije, lahko vloga podlage substanc pojavov pripade zgolj ljudem, oziroma kulturnemu (v precejšnji meri idealiziranemu) človeškemu svetu.

V nasprotju s tem bi moja teza omogočala, da pripada vloga substanc pojavov še drugim organizmom, kot pa so ljudje, na primer psom. To nas vodi k ekološki gibsonovski sliki fenomenov oziroma pojavov kot *afordans*¹²: pojavi oziroma fenomeni bi tako bili zavezani vrstam organizmov. Naprezanje, da bi prišel do kosa mesa bi bilo različna vrsta pojava v primeru človeka in zopet v primeru psa. Razvojna oziroma evolucijska fenomenologija oziroma pojavoslovje bi se tako lahko obogatila z opisom različnih na biološke vrste ali zvrsti vezanih pojavov oziroma fenomenov.

Teza o zanikanju

Teza o zanikanju¹³ trdi, da ne obstajajo mize, pa tudi ne knjige in ne stoli. Takšno tezo lahko prikažemo v njeni bližini s (strogo astronomsko izrečeno) trditvijo, da

¹¹ Glej Barry Smith, 1992.

¹² *Afordansa* (iz angl. *affordance*, iz *to afford*) je izraz psihologa Gibsona za značilnost stvari, da se organizmom za nekaj ponujajo: tako se stol ponuja meni kot človeku za sedenje, mravlji pa za plezanje.

¹³ Peter Van Inwagen: *Material Beings*, 1990.

ni sončnega zahoda. čeprav običajno pravimo kaj takega kot na primer "Včerajšnji sončni zahod pa je bil zares lep". V istem smislu lahko (strogo ontološko) trdimo, da ne obstajajo stoli, četudi običajno pravimo stvari kot "Moj starinski stol je lep".

Razumevanje teze, da ne obstajajo stoli, knjige in skale lahko nadalje razširimo, če si ogledamo možno trditev fizikov. Trditev bi sedaj bila, da ne obstajajo elektroni, pa tudi ne gluoni, temveč zgolj merjenja in štetja. Edine obstoječe bitnosti bi bile v skladu s takšno tezo meritve. Vkolikor pa so edine obstoječe bitnosti meritve, smo lahko nagnjeni k sklepu, da na podoben način kot ne obstajajo atomi, tudi ne obstajajo stoli ali pa knjige.

Vendar pa moramo zabeležiti, da je teza zanikanja v tej obliki zgolj posledica trditev fizikov, in zatorej ni posledica trditve, da so organizmi edine obstoječe bitnosti. Zato je teza o organizmih kot o edinih bitnostih bolj močna, kot pa je teza fizikov, da so edine bitnosti meritve. Teza o pojavih oziroma fenomenih kot edinih bitnostih pa je še močnejša.

Razlika med mojim - brentanovskim - pogledom na organsko enotnost ter med pogledom z zornega kota organske enotnosti.

Po Brentanovem mnenju je načelo organske enotnosti omejeno na področje psihološkega - pojavi oziroma fenomeni so psihološki. Ontološko pomembno pa je, da so pojavi oziroma fenomeni reistični - da niso drugotnega reda, oziroma da niso v kakšni odvisnosti. To neodvisnost pojavov oziroma fenomenov doseže pojavoslovje oziroma fenomenologija: vsak pojav oziroma fenomen je enota. Na ta način želi Brentano trditi, da je vsak pojav oziroma fenomen neodvisna enota.

Po mnenju Van Inwagena se načelo organske enotnosti razteza na tak način, da pokriva organizme. V tem primeru postane vprašanje, mar psihološke pojave oziroma fenomene zajema prav tisto načelo organske enotnosti, ki ga v prvi vrsti uporabljamo pri organizmih.

Pomembno je upoštevati, da imajo organizmi dele. Organizmi so enote, ki sestojijo iz več različnih delov. Vendar pa organizmi niso pojavi oziroma fenomeni. Morebiti je tako, da imajo zgolj psihološki pojavi oziroma fenomeni zgolj en (bistveni) del - substanco. To je lahko razlog, da vidimo psihološke pojave oziroma fenomene kot sploh edine pojave oziroma fenomene.

Vprašanje, kako morajo biti deli sestavljeni, če naj tvorijo celoto - posebno vprašanje glede sestavljenosti - morda ni najboljšo vprašanje za takšne celote, kot so pojavi oziroma fenomeni.

Pojavi oziroma fenomeni so stvari (reizeem). Potemtakem je lahko napačno, če menimo, da so stvari sestavljene iz stvari (iz takozvanih delov stvari). Če obstajajo zgolj stvari (misleče-stvari), potem ni drugotnih ali dodatnih stvari, iz katerih bi bile stvari sestavljene.

Stvar ima zgolj en del, svojo substanco. To pa lahko pomeni, da so edine stvari (pojavi oziroma fenomeni), ki obstajajo, duševne narave.

Tako je posebno vprašanje glede sestavljenosti lahko primerno za organizme (materialne stvari), ni pa nujno, da je primerno tudi za pojave, vkolikor bi ti na primer bili duševne stvari.

Najprej se zdi primerna trditev, da

- (1) so organizmi edine obstoječe bitnosti,
- (2) pojavi oziroma fenomeni obstajajo zgolj v svoji odvisnosti od organizmov.

Organizmi so pomembni za obstoj pojavov oziroma fenomenov, kajti brez organizmov ne bi bilo delov pojavov (pojavi brez delov ne obstajajo, vendar pa noben pojav ne vsebuje več kot zgolj enega dela) in potemtakem ne bi obstajali pojavi

oziroma fenomeni.

Na organizme zatorej lahko gledamo kot na edine obstoječe bitnosti, kot na materialna bitja. Poleg organizmov obstajajo tudi pojavi oziroma fenomeni: pojavi oziroma fenomeni so obstoječe bitnosti, vendar pa niso materialna bitja.

Organska enotnost in konekcijonizem

Najbolj na splošno povedano je konekcijonizem oziroma nauk o zgradbi nevronskih mrež združljiv s tezo o organski enotnosti.

Ena glavnih značilnosti, ki loči konekcijonistično arhitekturo od simbolne, je njena bližina k načelom učenja in behaviorizma.

Teza vrojenosti je prevladovala pri modelih duševnosti, ki so se zgledovali ob klasični simbolni paradigmi (hipoteza jezika misli, katere predstavnik Fodor in Chomsky poudarjata pomen vrojenosti).

Pri konekcijonistični arhitekturi pa prevladuje empiristična teza, ki večji pomen odmerja tudi učenju (empiristični model v bližini Locka). Konekcijonistične mreže se uče in nekateri mislijo, da tudi tvorijo simbole. Na vsak način je simbol v konekcijonističnem modelu sprejet v obdobju vaje, ko se sistem sooča z zadevami, iz katerih bo zgradil simbol. Če naj bo v klasičnem simbolnem modelu duševnosti sprejet simbol 'mačka', moramo predpostaviti vrojeno zmožnost organizma. Potemtakem sistem oziroma organizem ne bo mogel prepoznati mačke, če ne obstaja kakšna vrojena zmožnost organizma, če ne obstaja kakšen vrojeni simbol za mačko, katerega ima organizem že na razpolago. V nasprotju s tem je pri konekcijonističnih mrežah soočenje organizma oziroma sistema s primerki mačk v obdobju učenja kar najbolj pomembno za to, da bo sistem oziroma organizem obvladal simbol za mačko.

Tako se zdi, da so konekcijonistični modeli, s tem ko poudarjajo pomen učenja, bližje behaviorizmu, kot pa je nauk vrojenosti, ki je značilen za klasične simbolne modele duševnosti.

Kdo bi lahko na tem mestu pripomnil, da konekcijonistični model ni združljiv z behaviorizmom že zato, ker je model duševnosti. Sklepanje bi se oprlo na to, da behaviorizem sploh ne more predpostaviti česa duševnosti podobnega, pa tudi ne česa takega, kar bi bilo razlagalno pomembno in bi se dogajala v notranjosti organizmova glave. Medtem pa je znano, da se konekcijonizem zlasti zanima za razlago zgradbe možganov. Možgani pa so pri organizmih umeščeni znotraj njihove glave.

Na to je moč odvrniti, da je ravno kar opisani behaviorizem lahko le ena različica tega nauka v njegovi najbolj trdi obliki. Takšna oblika behaviorizma pa ne more biti realistična, saj behaviorizem možgan sploh ne namerava izključiti. Čeprav skuša behaviorizem izključiti notranjost organizma kot razlagalni dejavnik, obstaja najmanj ena oblika behaviorizma, in sicer tista, ki se opira na dispozicije, ki možganom dopuščajo vlogo pri razlagi. (Zakaj je Jaka vzel dežnik, ko se je odpravil v mesto? Zato, ker je opazil dež, in ker je imel na voljo dispozicijo, je reagiral na podlagi svoje poprej zbrane izkušnje ter vzel dežnik, da se ne bi zmočil. Potemtakem mora biti nekje znotraj njegovih možganov dispozicijsko stanje, ki je zmožno proizvesti reakcijo z zamikom glede na dane zunanje okoliščine, in ta reakcija oziroma odziv temelji na poprejšnjem zbranem izkustvu.)

Sedaj upoštevajmo, kako ne bi bilo upravičeno trditi, da vključitev možganov sama po sebi izključi behaviorizem. Prav nasprotno je dejstvo, da Hebbovsko učenje, ki predstavlja najmočnejšo povezavo med konekcijonizmom ter med problematiko učenja, vključuje možgane in je behavioristično.

Na tej točki lahko trdimo, da je najbolj pomembna zgodba v tem sporu zgodba glede pridobitve simbolov. Konekcijonizem in klasični simbolni model duševnosti bi

zgolj povedala različne zgodbe o tem, kako so pridobljeni simboli.

V nasprotju s tem bi jaz sam podprl tezo, da se narava simbolov v klasični in konekcionistični arhitekturi razlikuje. Narava konekcionističnih simbolov je mehka. (To pa je zopet združljivo z zgodbo o organski enotnosti, z zgodbo o organizmih kot edinih bitnostih (Van Inwagen), ter z behaviorizmom).

Najpomembnejša zadeva je morda, da je reistična zgodba o pojavih oziroma o fenomenih, ki trdi, da obstajajo zgolj misleče-stvari, želeče-stvari, združljiva z brentanovskim pogledom na pojave oziroma fenomene kot akcidenčne celote, ki vsebujejo substanco za svoj lastni del. S tega stališča sta konekcionizem in behaviorizem združljiva s tezo o organski enotnosti in z vrsto gibsonovskega dojemanja pojavoslovnih afordans. Takšno stališče ima morda oporo celo v meinongovski tradiciji¹⁴. To pa je že nadaljnja zgodba, ki naj jo začrtajo naslednje vrstice.

Ekologizem in pojavoslovje oziroma fenomenologija

Psihološki ekologizem tiste vrste, ki ga je razvil J.J. Gibson, ter pojavoslovje oziroma fenomenologija sta vsaj na prvi pogled kar se da daleč eden nasproti drugemu. Ekologizem se zanima za obnašanje določenega organizma v njegovem okolnem svetu. Medtem pa se zdi, da se fenomenologija, vsaj pojavoslovje v uradni husserlovski preobleki, ukvarja zlasti z notranjim življenjem zavesti. Vendar pa je naš pristop vzporejanja pojavoslovja in organske enotnosti pokazal, da si področji nista tolikanj vsaksebi, kot se zdi na prvi pogled. Bolj sistematski pregled pa bo pokazal še več skupnih potez ekologizma in pojavoslovja oziroma fenomenologije. Na tem mestu bom na hitro razpravljajal o nekaterih glavnih tezah ekologizma, ter jih nato postavil vzporedno z ustreznimi tezami v pojavoslovju oziroma pri fenomenologiji. Izkazalo se bo, da so poglobitve teze ekologizma in pojavoslovja združljive. Teze ekologizma bodo obeležene s črko E, ustrezne pojavoslovne oziroma fenomenološke teze pa s črko P.

E1: Ni razlikovanja med organizmom ter med njegovim okolnim svetom.

To je bržkone glavna teza gibsonovskega ekologizma. Pomeni pa, da ni razlikovanja, kakršno je na primer razlikovanje med subjektom in objektom, katerega pogosto predpostavljamo v zdravorazumskih in pri teoretskih razlagah, pa tudi v filozofiji in v eksperimentalni psihologiji. Po mnenju ekologizma organizma ter njegovega okolnega sveta ne smemo preučevati ločeno oziroma kot dve nasprotujoči si področji. Organizem in njegov svet prav nasprotno tvorita neločljivo celoto. Temu prepletanju med organizmom ter med njegovim okolnim svetom včasih pravimo tudi sinergija.

P1: Ni razlikovanja med organizmom (substanco) ter med pojavom oziroma fenomenom (akcidenčno celoto).

Podobno tezo glede opustitve razlikovanja med organizmom in pojavom oziroma fenomenom lahko zasledimo v pojavoslovju oziroma fenomenologiji. Organizem je opornik pojavu oziroma fenomenu: je pojavova substanca. Pojav oziroma fenomen je akcidenčna celota, vendar takšne vrste celota, da je glede svojega obstoja odvisna od substance. Tukajšnji pojav oziroma fenomen je natanko povedano brentanovski pojav oziroma fenomen. Tako smo se upravičeni vprašati, kakšna je primerjava z elementom sveta pri ekologizmu. Odgovor je, da obstaja vsaj ena oblika pojavoslovja oziroma fenomenologije, ki vpotegne svet v razpravo. To je heideggrovska

14 Paolo Bozzi.

bit-v-svetu tu-bit. Zamisel biti-v-svetu je prav v tem, da ni kakšne stroge ločnice med organizmom (tu-bit) ter med svetom. Tako imamo opravka z zvrstjo pojavoslovne oziroma fenomenološke sinergije. O svetu lahko upravičeno govorimo šele v primeru, ko obstaja tu-bit. Takšen pogled pa je imel svojega predhodnika v Husserlovih razpravah, ki so se ukvarjale z zornimi koti oziroma aspekti, zlasti pri zaznavanju.¹⁵

E2: Spoznavni oziroma epistemski posredniki ne obstajajo.

Ta druga teza gibsonovskega ekologizma je posledica prej navedene teze E1. Če ne obstaja razlikovanje med organizmom ter med njemu okolnim svetom, potlej tudi ni razloga, da bi predpostavili kakšno vrsto bitnosti, uvedeno zato, da bi premostila vrzel med organizmom ter med njegovim okolnim svetom. Takšni epistemski oziroma spoznavni posredniki so bitnosti, ki naj bi določenemu organizmu oskrbele dostop do sveta. Potreba za uvajanje take vrste bitnosti (predstave, miselne slike) pa se pojavi šele, če najprej predpostavimo kot nekaj že danega vrzel med organizmom ter med svetom. Če pa sedaj ne predpostavimo vrzeli, tudi ni nikakršne potrebe, da bi predpostavili takšne spoznavne oziroma epistemske posrednike, kakršne so predstave ali pa miselne slike. Navidezna nujnost uvajanja spoznavnih oziroma epistemskih posrednikov se je pojavila ob vprašanjih, kakršna so: "Kako je mogoče, da zaznavam tistole mačko tamle?" - "No," se je glasil odgovor, "mačko sem zmožen zaznavati, ker obstaja določena bitnost, neke vrste duševna predstava, ki mi omogoča epistemski dostop do mačke." Vendar pa ima takšno vprašanje nasploh pomen zgolj v primeru, če že prej sprejmemo razlikovanje med organizmom ter med svetom kot nekaj danega.¹⁶ Vkolikor takšno razlikovanje ne obstaja, tudi ni potrebe, da bi predpostavili kakršnekoli epistemske oziroma spoznavne posrednike. Pri psihologiji zaznavanja je epistemskim oziroma spoznavnim posrednikom pripadla vloga le zato, ker so zaznavanje preučevali ob umetelnih pogojih izključitve večine informacije, tako da so bili realni zaznavni poteki zvedeni na zamrznjene časovne utrinke. V nasprotju s tem kaže reistični pogled na zaznavanje to zaznavanje kot nenehno vpetost organizma v njegov okolni svet.

P2: Ni spoznavnih oziroma epistemskih posrednikov, ker so samo stvari.

Kot naj se že zdi nenavadno, pa dobimo vzporedno tezo tudi v okviru pojavoslovja oziroma fenomenologije. Tezo lahko ubesedimo kot trditev, da v pojavoslovju oziroma fenomenologiji ni nikakršne potrebe po spoznavnih oziroma epistemskih posrednikih, kakršne so denimo duševne slike ali pa zopet predstave, če se na pojave oziroma fenomene ozremo iz brentanovskega reističnega zornega kota. Po Brentanovem prepričanju obstajajo zgolj pojavi oziroma fenomeni. To pa pomeni, da obstajajo zgolj stvari. Od tod gledano je napačno trditi, da obstajajo misli. Obstajajo zgolj misleče-stvari, ali pa želeče-stvari, potemtakem pojavi oziroma fenomeni. Zdaj bi moralo biti že jasno, da ti pojavi oziroma fenomeni niso spoznavni posredniki. V nasprotju s tem so konkretne stvari. So akcidenčne stvari ali celote, ki vsebujejo organizme za svoje substance. Če obstajajo zgolj misleče-stvari, če obstajajo zgolj stvari, res, potem ni spoznavnih posrednikov. Prav tako pa tudi pojavi oziroma fenomeni niso spoznavni posredniki. Potemtakem v pojavoslovju oziroma fenomenologiji nimamo nikakršne potrebe po spoznavnih posrednikih. V ilustracijo je mogoče

15 O tem pišem v svoji študiji o Husserlovem delu *Ding und Raum*.

16 Morda še pomembneje je mimogrede pripomniti, da je uvajanje posrednikov za razlago česar koli že podložno kritiki takozvanega tretjega človeka. Če uvedemo še eno plast, nam to prav nič ne bo pomagalo pri reševanju prvotnega vprašanja, ki smo ga sedaj zgolj zameglili, trdi nasprotnik posrednikov.

navesti, da je bil Husserl istega mnenja. V njegovem primeru so bili spoznavni posredniki zavrženi kot dediščina psihologizma, ki ga naj pojavoslovje oziroma fenomenologija prav zamenja. Na tej točki so Husserlovi pogledi združljivi z brentanovskim dojemanjem pojavov oziroma fenomenov.

E3: Pomen je odvisen od organizmov, prihaja z afordansami.

Za gibsonovski ekologizem tudi ni kakšne neodvisne bitnosti, kakršna je denimo pomen. Pomen je odvisen od organizma. Bolj natanko povedano je pomen odvisen od organizma in od sveta, ki ju moramo opazovati kot celoto. Ravno tod je izhodišče gibsonovskega pojma afordanse. Gibson trdi, da je v procesu svoje vpetosti v svet organizem pozvan (afforded) od zadev v njegovem okolnem svetu. Tako me stol vabi, da nanj sedem. Afordansa pa je drugačna pri drugi vrsti organizma: ta isti stol poziva mravljo, da nanj spleza. Sorodna teza trdi, da pride do pomena s pomočjo takih in podobnih afordans. Pomen je odvisen od afordans. Organizem zbira informacijo v svojem okolnem svetu, ob tem ko se v le-tem praktično udejanja.

P3: Pomen prihaja po pojavih in je odvisen od substance (organizma).

Tudi pri pojavoslovju oziroma fenomenologiji ni na razpolago neodvisnega pomena. Pomen pride po pojavih oziroma fenomenih. Zgolj pojave oziroma fenomene lahko opazujemo kot nosilce pomena. Ni pa nobenega pojava, ki ne bi vseboval substance, in potemtakem, ki ne bi bil odvisen od organizma (substancia fenomenov je organizem). Pojavoslovje ni razdelalo vprašanje odvisnosti pojavov od različnih vrst organizmov. Vendar pa obstaja zelo jasna ilustracija odvisnosti pojavov od organizmov, ko se na primer Husserl spusti v opis zbiranja različnih zornih kotov predmeta v vidnem zaznavnem deju. Če naj se pojavoslovje oziroma fenomenologija razširi tako, da bo vključevala različne vrste organizmov (opice, mačke, mravlje), tedaj obstaja možnost razvoja sistematske pojavoslovne oziroma fenomenološke pojasnitve pojavov oziroma fenomenov pri različnih organizmih.